

سرشناسه: پورامینی، محمدحسین، ۱۳۵۴ -
 عنوان و نام پدیدآور: نقطه آغازین شیعه کجاست؟/
 نویسندگان: محمدحسین پورامینی؛
 تهیه و تدوین: معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی [آستان قدس رضوی].
 مشخصات نشر: مشهد: انتشارات قدس رضوی، ۱۳۹۱.
 شابک: 978-600-6543-95-6
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 موضوع: شیعه -- تاریخ
 شناسه افزوده: آستان قدس رضوی. معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی
 شناسه افزوده: موسسه انتشاراتی قدس رضوی
 رده بندی کنگره: BP۱۳۹۱۲۳۹۷ / ۷۹۷
 رده بندی دیویی: ۵۳/۳۹۷
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۸۶۹۶۲۵

۲۱ — نقطه آغازین شیعه از کجاست؟

نویسنده: محمدحسین پورامینی
 آستان قدس رضوی
 چاپ هشتم: پاییز ۱۳۹۱ (ویرایش جدید)
 معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی
 نشانی: حرم مطهر امام رضا (ع)، اداره پاسخ گویی به سؤالات دینی
 تلفن: ۰۵۱۱-۳۲۰۲۰ دورنگار: ۰۵۱۱-۲۲۴۰۶۰۲
Rahnama@Aqrazavi.org

ویراستار: محمد مهدی باقری
 طراح جلد: علی بیات
 طراح لوگوی رهنما: مسعود نجابتی

﴿ رسیدن برای یافتن راه، خود، ارزش است...
و هر فرهنگی که به پرسشگری بها دهد
و زیباترین، دقیق‌ترین و ساده‌ترین پاسخ‌ها را پیشِ رو بگذارد،
گسترش و دوام خود را تضمین کرده است.
مهم، انتخاب بهترین راه است...
و **ره‌نما** گامی است در این مسیر.
همگام ما باشید و با طرح دیدگاه‌های رنگارنگتان، یاری‌مان کنید.

مَعْرِفَةُ

نقطه آغازین شیعه از کجاست؟

پرسش‌های زیر اگر دغدغه شما نیز هست، در این کوتاه‌سخن پاسخشان آمده است:

۱. شیعیان کیستند؟ معنای واژگانی و اصطلاحی «شیعه» چیست؟
۲. مفهوم تشیع از چه زمانی تولد یافت؟ پیش از رحلت رسول خدا ﷺ یا پس از آن؟
۳. اینان کیستند: امامیه، زیدیه، اسماعیلیه و اثنا عشریه.

درآمد

۷

نقطه آغازین شیعه از کجاست؟

شیعه مذهبی است که از درون اسلام و در عصر نبوی به وجود آمد. شخص پیامبر اعظم، محمد مصطفی صلی الله علیه و آله، این لقب را برای دوستان و پیروان علی بن ابی طالب علیه السلام قرار دادند. شیعه از آغاز شکل گیری، با فرازونشیب های فراوانی روبه رو بوده است. از آنجا که این مذهب مولود حقیقت گرایی و اهمیت دادن به اصول اسلامی بوده، این موضوع موجب شده است که پیروان تشیع در طول تاریخ، مردمی منتقد و مصلح بار آیند. از این رو، قدرت های حاکم همیشه در پی سرکوب پیروان این مذهب بوده و در راه گسترش آموزه های آن، موانع بی شماری پدید آورده اند.

با این حال، مذهب تشیع بی آنکه در برابر این مشکلات به زانو درآید، آرام آرام، راه پیشرفت را پیمود و با سخت کوشی رهبران معصوم و پیروان مخلص آنان، مرزهای شبه جزیره عربستان را درنوردید و به سرزمین های دیگر گسترش یافت. این گسترش ادامه یافت تا اینکه پس از

چندی، تشیع به صورت مذهب عمومی و رسمی ایرانیان درآمد.
متفکران اسلامی در آثار خود، در کنار تبیین مسائل کلامی شیعه، به بررسی تاریخچه
تشیع نیز پرداخته‌اند. این نوشتار، به‌طور خلاصه، به بررسی این موضوع می‌پردازد.

١. مفهوم شيعه

۱.۱. واژه‌کاوی

واژه شیعه در لغت، به‌معنای اَتباع و انصار و پیروان آمده است؛ بدین معنا که اگر کسی از شخصی پیروی کند و دوستی و محبت او را در دل داشته باشد و از او حمایت کند، او را شیعه می‌نامند. لفظ شیعه به‌این معنا، بر مفرد و جمع و نیز مرد و زن به‌صورت یکسان اطلاق می‌شود^۱ و به‌همین معنا، در قرآن کریم نیز به‌کار رفته است: ﴿هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَ هَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ﴾ (= یکی از پیروان او (موسی عَلَيْهِ السَّلَام) بود و دیگری از دشمنانش. آنکه از پیروانش بود، ضد کسی که دشمن وی بود، از او یاری خواست).^۲

کلمه شیعه در لغت، به‌معنای فرقه و طایفه‌ای که بر امری، بدون تبعیت و پیروی از

۱. ابن‌منظور، لسان‌العرب، ج ۷، ماده «شیع»، ص ۲۵۸.

۲. قصص، ۱۵.

یکدیگر، توافق کنند نیز آمده^۱ و به همین معنا، در قرآن مجید نیز به کار رفته است: ﴿وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ﴾ (= بی گمان، ابراهیم از شیعیان او (نوح) است).^۲ حضرت ابراهیم علیه السلام صاحب شریعتی مستقل بود و از حضرت نوح علیه السلام پیروی نمی کرد؛ ولی به دلیل آنکه او در دین و دعوت به توحید، با حضرت نوح علیه السلام هماهنگ بود و هر دو هدف واحدی را دنبال می کردند، از این رو، وی را «شیعه نوح» خوانده اند.^۳

۲.۱. اصطلاح سنجی

شیعه، به مفهوم کلامی آن، به گروهی از مسلمانان اطلاق می شود که ولایت و محبت

۱. خلیل احمد، کتاب العین، اسوه، ج ۲، ماده «شیع»، ۱۴۱۴ق، ص ۹۶۰.

۲. صفات، ۸۳.

۳. سید محمد حسین طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱۷، ص ۱۴۷.

علی بن ابی طالب علیه السلام و سایر امامان معصوم علیهم السلام از فرزندان ایشان را در دل دارند و از ایشان پیروی می کنند. به عقیده شیعیان، منصب امامت و خلافت رسول خدا صلی الله علیه و آله، همانند نبوت، منصبی الهی است و از این رو، امام باید با نصّ خاصی از جانب خدا یا رسول او تعیین شود و مردم نمی توانند از جانب خود، امام و جانشین پیامبر صلی الله علیه و آله را مشخص کنند. شخص امام نیز باید از ویژگی هایی همچون عصمت برخوردار باشد؛ و گرنه هر کسی لیاقت و شایستگی احراز مقام امامت را ندارد.^۱

معنای لغوی کلمه شیعه به گروهی خاص اختصاص ندارد و به مطلق انصار و اتباع اطلاق می شود؛ ولی در اصطلاح کلامی، این واژه اسم خاصی برای پیروان امام علی علیه السلام است؛ به گونه ای که با شنیدن آن، همین معنا به ذهن متبادر می شود. دلیل این موضوع آن است

۱. شیخ صدوق، فضایل الشیعه، قم: مؤسسه امام المهدی، ۱۴۱۰ق، ص ۱۵.

که یکی از ویژگی‌های این گروه، اعتقاد به برتری حضرت علی علیه السلام بر همه صحابه پیامبر صلی الله علیه و آله است و بدین‌روی، از ایشان پیروی می‌کنند.

۳.۱. اصطلاحات امامیه، زیدیه، اسماعلیه و اثنا عشریه

اصطلاح «امامیه»، به‌طور عام، به تمام فرقه‌هایی گفته می‌شود که به امامت بلافصل علی بن ابی طالب علیه السلام معتقدند؛ اما اصطلاح خاص امامیه، فقط به شیعه اثنا عشری (دوازده‌امامی) اطلاق می‌شود.

«زیدیه» با اینکه خلافت ابوبکر و عمر را به‌عنوان امامت مفضول پذیرفته‌اند، در شمار فرقه‌های شیعی قرار دارند. در اعتقاد آنان، امامت، حق امام علی علیه السلام است که پس از امام حسین علیه السلام، در عموم فرزندان حضرت زهرا علیها السلام تداوم می‌یابد و با قیام به شمشیر برای گرفتن حق از غاصبان، نمود می‌یابد. از این‌رو، اینان زید بن علی، فرزند امام سجاد علیه السلام، را

به جای امام باقر علیه السلام امام دانسته‌اند.

«اسماعیلیه» از فرقه‌های مهم شیعه است که به امامت اسماعیل بن صادق، به جای امام کاظم علیه السلام معتقدند. آنان پیش از شهرت به اسماعیله، «سبعیه» یا هفت‌امامی نامیده می‌شدند که پس از رحلت امام صادق علیه السلام، در سال ۱۴۸ ق، از شیعه جدا شدند.^۱

---

۱. احمد رضا خضری و دیگران، تاریخ تشیع، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و انتشارات سمت، ۱۳۸۴، ص ۷.

۲. آغاز پیدایش تشیع

لا اله الا الله

اندیشمندان دربارهٔ آغاز پیدایش تشیع، نظرهای متفاوتی دارند که به طور کلی، می‌توان آن‌را به دو دسته تقسیم کرد:

دستهٔ اول، نویسندگان و پژوهشگرانی‌اند که می‌گویند تشیع پس از رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایجاد شده است. اینان خود چند دسته‌اند:

۱. گروهی می‌گویند تشیع در روز «سقیفه» پدید آمده است. سقیفه همان روزی است که گروهی از بزرگان صحابه باصراحت گفتند علی علیه السلام اولی به امامت و خلافت است.^۱
۲. گروهی دیگر پیدایش شیعه را به اواخر خلافت عثمان مربوط می‌دانند و انتشار آرای عبدالله بن سبا در این زمان را به پیدایش تشیع ربط می‌دهند.^۲

۱. یعقوبی گفته است: «شماری از بزرگان صحابه از بیعت با ابوبکر خودداری کردند و گفتند: علی علیه السلام اولی به خلافت است.» تاریخ یعقوبی، ج ۲، قم: منشورات الشریف الرضا، ۱۴۱۴ق، ص ۱۲۴.

۲. مختار الیثی و الدكتور سمیره، جهاد الشیعة، بیروت: دار جبل، ۱۳۹۶ق، ص ۲۵.

۳. گروهی معتقدند شیعه در روز «فتنة الدار»، روز قتل خلیفه سوم، پدید آمده است. پس از این روز، پیروان علی علیه السلام که همان شیعیان بودند، درمقابل خون خواهان عثمان، قرار گرفتند. ابن ندیم می نویسد: «وقتی طلحه و زبیر با علی مخالفت کردند و جز به خون خواهی عثمان، به چیزی دیگر قانع نشدند، علی خواست با آنها بجنگد تا سر به فرمان حق نهند. آن روز، کسانی را که از او پیروی کردند، شیعه خواندند و خود او نیز به آنها می گفت: شیعیان من.»^۱ ابن عبدربه اندلسی نیز می گوید: «شیعیان کسانی هستند که علی را بر عثمان برتری دادند.»^۲

۱. محمدحسین زین عاملی، شیعه در تاریخ، ترجمه محمد رضا عطایی، آستان قدس، ۱۳۷۵ ش، ص ۳۳ و ۳۴، برگرفته از: ابن ندیم، الفهرست، ص ۲۴۹.

۲. احمد بن محمد بن عبدربه اندلسی، العقد الفرید، ج ۲، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۰۹، ص ۲۳۰.

۴. گروهی معتقدند که تشیع پس از ماجرای حکمیت تا شهادت علی علیه السلام به وجود آمده است.^۱

۵. این گروه نیز آغاز تشیع را به واقعه کربلا و شهادت امام حسین علیه السلام ربط می دهند.^۲

دسته دوم، پژوهشگرانی هستند که معتقدند تشیع در عصر رسول خدا صلی الله علیه و آله ریشه دارد.

از میان دانشمندان شیعه، مرحوم کاشف الغطاء،^۳ شیخ محمد حسین مظفر،^۴ محمد حسین

زین عاملی و^۵ علامه طباطبایی^۶ و از میان علمای اهل سنت، محمد کرد علی می گویند شماری

از صحابه در عصر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، به شیعه علی معروف بودند.^۷

۱. ابومنصور عبدالقادر بن طاهر بن محمد البغدادی، الفرق بین الفرق، قاهره، ۱۳۶۷، ص ۱۳۴.

۲. اصول اسماعیلیه، برگرفته از: برنارد لويس، ص ۸۶.

۳. دفاع از حقانیت شیعه، ترجمه غلامحسین محرمی، مؤمنین، ۱۳۷۸، ص ۴۸.

۴. تاریخ منشورات، مکتبه بصیرتی، بی تا، ص ۴.

۵. محمد رضا عطایی، شیعه در تاریخ، بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۷۵، ص ۳۴.

۶. محمد حسین طباطبایی، شیعه در اسلام، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۲، ص ۲۳.

۷. محمد حسین مظفر، تاریخ شیعه، مکتبه بصیرتی، بی تا، ص ۹، برگرفته از: خطط الشام، ج ۵، ص ۲۵۱ تا ۲۵۶.

با توجه به این نظرها می‌توان گفت ایام سقیفه، اواخر خلافت عثمان، جنگ جمل، حکمیت و حادثه کربلا، از دوره‌های اثرگذار در تاریخ تشیع است. افزون بر آن، وجود شخصی به نام عبدالله بن سبا جای تردید دارد. با همه این‌ها، پیدایش تشیع در یکی از این دوره‌ها درست به نظر نمی‌رسد. بررسی احادیث نبوی نشان می‌دهد که واژه شیعه پیش از همه، از زبان رسول خدا، محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم، در احادیث متعددی برای نامیدن دوستان علی علیه السلام به کار رفته است.

علامه طباطبایی پیدایش شیعه را برای اولین بار، متعلق به زمان حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می‌داند. ایشان معتقد است که جریان ظهور و پیشرفت دعوت اسلامی در ۲۳ سال دوران بعثت، پیامدهای بسیاری داشت که طبعاً پیدایش چنین جمعیتی را میان یاران پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم ایجاب می‌کرد. برخی از این علل را می‌توان چنین بیان کرد:

۱. پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در اولین روزهای بعثت، به نص قرآن، مأموریت یافت که خویشان

نزدیک‌تر خود را به دین اسلام دعوت کند.^۱ ایشان باصراحت به خویشان خود فرمودند: «هریک از شما به اجابت دعوت من سبقت گیرد، وزیر و جانشین و وصی من است.» علی علیه السلام پیش از همه، اسلام را پذیرفتند. پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز ایمان ایشان را پذیرفتند و وعده‌های خود را تقبل کردند. طبق عادت، محال است که رهبر نهضتی، در اولین روز نهضت و قیام خود، یکی از یاران نهضت را به سمت وزیری و جانشینی به بیگانگان معرفی کند و به یاران و دوستان سر تا پا فداکار خود شناساند یا بعید است فقط او را با امتیاز وزیری و جانشینی بشناسد و بشناساند؛ ولی در تمام دوره زندگی و دعوت خود، او را از وظایف وزیری معذول دارد و احترام مقام جانشینی او را نادیده بگیرد و هیچ‌گونه فرقی میان او و دیگران نگذارد.

۲. پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله به موجب چندین روایت مستفیض و متواتر که سنی و شیعه روایت

۱. (و اندر عشیرتک الاقرین). شعرا، ۲۱۴.

کرده‌اند،^۱ تصریح فرموده‌اند که علی علیه السلام در قول و فعل خود از خطا و معصیت مصون است و هر سخنی که گوید و هر کاری که کند، با دعوت دینی مطابقت کامل دارد و داناترین مردم به معارف و شرایع اسلام است.^۲

۳. علی علیه السلام خدمات گران‌بهایی انجام داده و فداکاری‌های شگفت‌انگیزی کرده بودند: خوابیدن در بستر پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله در شب هجرت و فتوحاتی که در جنگ‌های بدر، اُحد، خندق و خیبر انجام دادند. اگر پای ایشان در یکی از این وقایع در میان نبود، اسلام و

۱. ام‌سلمه می‌گوید: پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمودند: «علی همیشه با حق و قرآن است و حق و قرآن نیز همیشه با اوست و تا قیامت از هم جدا نخواهند شد.» این حدیث به پانزده طریق از عامه و یازده طریق از خاصه نقل شده است. ام‌سلمه، ابن‌عباس، ابوبکر، عایشه، علی علیه السلام، ابوسعید خدری، ابولیلی و ابویوب انصاری از راویان آن هستند. غایة المرام بحرانی، ص ۵۳۹ و ۵۴۰. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: «خدا علی را رحمت کند که همیشه حق با اوست.» البدایة و النهایة، ج ۷، ص ۳۶.

۲. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: «حکمت ده قسمت شده است: نه جزء آن بهره‌ی علی و یک جزء آن، میان تمام مردم قسمت شده است.» البدایة و النهایة، ج ۷، ص ۳۵۹.

اسلامیان را دشمنان حق ریشه کن کرده بودند.

۴. در ماجرای غدیر خم، پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله علی علیه السلام را به ولایت عامهٔ مردم نصب و معرفی کردند و ایشان را همانند خود، متولی قرار دادند.^۱

بدیهی است چنین امتیازات و فضایل اختصاصی دیگر که همگان بر آن اتفاق داشتند و نیز علاقهٔ مفرط پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام، طبعاً عده‌ای از یاران پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله را که شیفتگان فضیلت و حقیقت بودند، بر این وامی داشت که علی علیه السلام را دوست بدارند و به دورش گرد آیند و از وی پیروی کنند؛ چنان که عده‌ای را بر حسد و کینهٔ آن حضرت وامی داشت.^۲

۱. حدیث غدیر، از احادیث مسلم میان سنی و شیعه است. متجاوز از صد نفر صحابی، با سندها و عبارتهای مختلف آنرا نقل کرده‌اند و در کتب عامه و خاصه ضبط شده است. برای تفصیل، به صفحهٔ ۷۹ از کتاب غایة المرام و جلد غدیر کتاب عبقات و کتاب الغدیر مراجعه کنید.

۲. محمدحسین طباطبایی، شیعه در اسلام، ص ۲۳ تا ۲۶.

گذشته از همه این‌ها، نام «شیعه علی» و «شیعه اهل بیت» در سخنان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بسیار دیده می‌شود؛ برای مثال، می‌توان به این نمونه اشاره کرد: مسعودی در کتاب خود، به نقل از عباس بن عبدالمطلب می‌گوید: روزی نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله بودیم که ناگهان علی بن ابی طالب علیه السلام وارد شدند. همین که چشم پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام افتاد، چهره‌شان شکفت. عرض کردم: «یا رسول الله، شما به خاطر دیدن این پسر چهره‌تان باز شد؟» فرمود: «عمو، به خدا سوگند، خداوند او را بیش از من دوست دارد. هیچ پیامبری نیست، مگر اینکه اولادش، از صلب خود اوست؛ ولی اولاد من، پس از من، از نسل علی هستند. در روز قیامت، مردم را به نام خود و نام مادرشان بخوانند، برای اینکه خداوند پرده‌پوشی می‌کند؛ جز علی و شیعیانش که آنان را به نام خود و نام پدرانشان صدا می‌زنند.»^۱

---

۱. شیعه در تاریخ، ص ۴۲، برگرفته از: مروج الذهب، ج ۲، ص ۵۱.

ظهور معنای شیعه در احادیث و سخنان پیامبر ﷺ آشکار و روشن است و آنان با این تأویل‌ها خواسته‌اند از پذیرش حقیقت بگریزند. این را نیز باید دانست که مصداق شیعه در همان عصر پیامبر مشخص بوده است و عده‌ای از اصحاب پیامبر ﷺ در همان زمان، به «شیعه علی» مشهور بودند.^۱

کوتاه سخن آنکه باید گفت نام شیعه را بر دوستداران علی علیه السلام، پیش از همه، رسول خدا صلی الله علیه و آله گذاشته بودند و حوادث دیگری مانند سقیفه، جنگ جمل، حکمیت و واقعه کربلا، بر گسترش این واژه و آموزه‌های تشیع تأثیر گذاشته است.

---

۱. «نخستین نامی که در زمان رسول خدا پیدا شد، شیعه بود و سلمان، ابوذر، مقداد و عمار با این اسم مشهور شدند.» شیعه در اسلام به نقل از حاضر العالم الاسلامی، ج ۱، ص ۱۸۸.

برای مطالعه بیشتر

۱. محمدحسین طباطبایی، شیعه در اسلام، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۲.
۲. محمدرضا خضری و دیگران، تاریخ تشیع، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و انتشارات سمت، ۱۳۸۴.
۳. غلامحسین محرمی، تاریخ تشیع؛ از آغاز تا پایان غیبت، مؤسسه امام خمینی (ره)، ۱۳۸۲.
۴. علی اصغر رضوانی، شیعه‌شناسی و پاسخ به شبهات، مشعر، ۱۳۸۲.
۵. محمد نصیری، تحلیلی از تاریخ تشیع و امامان، معارف، ۱۳۸۴.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.